

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
“ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН”
бул. „Шипченски проход” № 52, бл. 17
София 1113, тел./fax: 872-23-02
e-mail: ibe@ibl.bas.bg

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Марияна Цибранска-Костова,

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към БАН
по обявения конкурс в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“
за заемане на академичната длъжност *доцент* в област на висше образование

*2. Хуманитарни науки. Професионално направление 2.1 Филология
(Български език – Старобългарски език)*

Кандидат: гл. ас. д-р Антоанета Стефанова Джельова

Д-р Антоанета Стефанова Джельова е единственият кандидат, подал документи в конкурса за заемане на академичната длъжност *доцент* съгласно обявата в Държавен вестник, бр. 31 от 12.04.2019 г. (416/с. 65). Конкурсът е обявен за нуждите на Катедрата по общо езикознание и история на българския език във Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. Със заповед № 2883 от 11.06.2019 г. на Ректора на ПУ съм избрана за член на НЖ, а след неговото първо заседание от 20.06.2019 г. и за рецензент. Кандидатката е представила задължителната справка за съответствие с минималните национални изисквания въз основа на показателите по чл. 2б, ал. 2 от ЗРАСРБ в област *2.1. Филология* за заемане на длъжността *доцент* (400 точки), която е одобрена от ръководните административни органи на Катедра ОЕИБЕ, Деканата на ФФ и от членовете на НЖ. Кандидатурата на колежата отговаря на условията и реда за заемане на академичната длъжност *доцент* още със следните данни:

1. През 2015 г. А. Джельова придобива образователната и научната степен *доктор* във Филологическия факултет на ПУ в същото научно направление, в

което протича настоящият конкурс. Темата на защитения дисертационен труд е „Типологична характеристика на глаголно-именните словосъчетания с родителен и с дателен падеж в старобългарския книжовен език“.

2. Нейният професионален път е тясно свързан с ПУ, където започва работа като хоноруван асистент още през 1988 г. и където последователно достига настоящата си длъжност *главен асистент* през 1997 г. Следователно на тази длъжност тя работи вече 22 години, участвайки активно в преподавателската и научноизследователската дейност на Университета. Богатата преподавателска практика на А. Джельова закономерно води до целесъобразността от личното ѝ академично израстване и кариерно развитие.

В процедурата гл. ас. д-р А. Джельова участва с подлежащи на оценка материали, които не са използвани в други академични процедури, групирани по основни наукометрични показатели по следния начин: 1 монография с характера на хабилитационен труд; 20 публикации, от които 9 са излезли в чужбина и 11 в България; 6 цитирания, от които две в чужбина.

Научни приноси. Анализът на конкретните научни приноси на кандидатката трябва да започне от монографията *Старобългарски език. Морфология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2019, ISBN 978-619-202-336-2, 192 стр.* За написването ѝ авторката се е опряла на дългогодишните си интереси и реални постижения в приложението на синергетичния метод, системологията, панхронията и като цяло на постнекласическата научна парадигма, с които специалистите са запознати от нейната дисертация и предходни публикации. Най-провокативното в този труд според мен е опитът да се приложи нова и неразработвана у нас методика към един традиционен обект в българското езикознание и славистиката, какъвто е старобългарският език. Затова трудно бих могла да определя точния жанр на монографията. На пръв поглед тя дава заявка за дидактическите си цели, защото обектът е изучавана университетска дисциплина. От друга страна, първата глава и интерпретативният подход като цяло са предимно теоретични; въвеждат в базисни концепти на философията на езика с термините *антропоцентризъм, антропност, езикова картина на света*, както и в оперативния език на синергетиката с понятия като *самоорганизация и еволюция на сложни отворени системи* и др. Всички те притежават обобщаващ характер и универсалност, с

възможност за приложение към различни сфери, области или аспекти на човешката познавателна дейност изобщо. Не на последно място имат висок потенциал да развиват мисленето и системната лингвистична подготовка на ползвателите на книгата. Успоредно с тях авторката извежда серия от по-общи и по-частни термини на езикознанието, които улесняват възприемането на старобългарския език във връзката му с праславянски и индоевропейски: *аблаут, редупликация, композиция, суплетивизъм* със съответните старобългарски примери. За дефинирането им А. Джелъова прилага стегнати теоретични формулировки, които по-лесно биха се възприели от студенти. Те също участват в стройната, издържана и последователна теоретична рамка на труда, но вече насочват към конкретния езиков обект. Именно големият опит на А. Джелъова в класическото преподаване на старобългарски език ѝ помага да избере новаторски подход към традиционните явления, които се изучават в курса по старобългарски. Ядрото на изложението е морфологията на старобългарската езикова система чрез описанието на думата като типологически конструкт, формообразуването и функциите на отделните части на речта, на причастията като междинен лексико-граматичен клас, на неизменяемите думи. Може да се посочат някои положителни практики. Например при съществителните, където това е възможно, авторката обединява в контрастни успоредни редове и в табличен вид склонитбени особености, за да се открият по-лесно разликите (-о-, -јо- и смекчените –о- основи са в една обща таблица). Също така се дават кратки практически данни за историята на дадено явление и за негови континуанти в съвременния български език (например петрифицираните падежни форми на някои съществителни със статут на наречия днес, *като горе, долу, зиме, гърбом* и др.). Докато в дисертацията се разглеждаха само реализациите на дателния и родителния падеж според антропоцентричния и антропния модел, тук избраната методика позволява да се конструира по-дълбоката семантична и когнитивна същност практически на всички части на речта. Така се надраства представата за тях само и единствено като съчетание на формален показател и синтактична функция. Например интересно е обяснена така наречената персоналност (с.12) в окончанията –ови/-еви на същ. от м. род от –о- и –јо-основи. Мисля обаче, че изложеното на с. 50 за определителния член е подвеждащо, защото тази категория е в процес на

начално оформяне в старобългарския период, а не е граматикализирана и придобила своята основна функция. Типологията оправдава споменаването на категорията, но примерът за илюстрирането ѝ е неподходящ. Затова в класическите учебници, например в академичната *Граматика на старобългарския език* от 1991 г., явлението е поместено в раздела „Поява на балканизми“. Искам специално да отбележа, че в последните години се появи нов учебник по старобългарски език от уважаваната колега от СУ проф. д-р Татяна Славова. Тук той е използван, но разработката на А. Джельова е нейна собствена оригинална интерпретация и не виждам необходимост двата труда да бъдат сравнявани. Като цяло библиографският апарат към труда е умерено изчерпателен, за да се запази неговата функционалност, но е похвално, че са посочени съвсем нови и модерни издания, като цитираната граматика на Т. Славова, книгите на Г. Ганева за старобългарския глагол и др. Използвани са общо 10 речника. В труда на А. Джельова морфологията на старобългарския език е система от подсистеми, описани изчерпателно, с надрастване на дескрипторския подход и заместването му с аналитичен. Трудът е оригинален и иновативен; дали ще бъде четен от студенти или от специалисти, приносят му е във възможността да се създаде универсална представа (модел) за развитието на българския език през вековете и да се открият неговите типологически особености в “панхрония”.

Статиите по процедурата могат да се разпределят в няколко полета на научен интерес. *На първо място*, това са разработки върху типологията и граматиката на старобългарския и съвременния български език; на явления, които се проследяват от старобългарското им състояние до съвременното. Интересът на А. Джельова към такива теми е естествен и оправдан от непрекъснатата преподавателска практика, затова статиите по време на публикуване датират от 1996 до 2019 г. За пример ще посоча статията *Категорията количество и особеностите на нейното изразяване при някои съществителни имена в старобългарския език* (2006 г.). В нея на базата на термините *субект*, *обект*, *квазисубект* и *квазиобект* се разглеждат групи съществителни – събирателни за лица, „неантропоними“ (малко двусмислен термин), *singularia tantum* и др., но най-ценното са умело подобрите примери от старобългарски, рядко срещани в граматиките, които дават изчерпателност и

прегледност на материала. Друга подобна статия, изхождаща от същата теоретична постановка, е *Типологическите особености древноболгарского языка на основе показателя -n*. (Славистические чтения памяти профессора П. А. Дмитриева и профессора Г. И. Сафронова. Материалы международной научной конференции 11 – 13 сентября 2003 г. Санкт-Петербург, 2004). В нея се разглежда бинарната корелативна опозиция между активни и неактивни съществителни и глаголи, например: група глаголи, при които гласните *o* и *e* в корена се съчетават с *n*- компонент, за да изразят вътрешно действие, неактивно по отношение на действителността, защото е съсредоточено в носителя му; същият компонент се открива в съществителни за лица, части на човешкото тяло, природни обекти и др. Изводът е, че показателят *n* на различни нива на езиковата система е имал значение на квазисубект и квазиобект.

Второ поле на научен интерес са по-редки разработки върху исторически извори или писмени паметници. В него се откроява работата на Джелъова в „паисиезнанието“. Ще посоча два материала: *Паусиада – системно-синергетичен подход към „История славянобългарска“ и нейните преписи и преправки* (Материали III Міжнародного науково-методичного семінару з болгарської мови, літератури, культури та історії. 15–16 травня 2014. Збірник тез. Бердянск, БДПУ, 2014, с. 158–164) и *За превода от български... на български на Рилската и на Поп-Йоановата преправка на „История Славянобългарска“* (Научни трудове на Съюза на учените в България – Пловдив. Серия А. Обществени науки, изкуство, култура, Том V, Пловдив, 2019, с. 27–32). Втората е разработена в рамките на интересния проект в ПУ „От уста на ухо до Интернет“ и поставя в центъра на внимание Рилската и поп-Йоановата преправка на *История славяноболгарская*. След като разсъждава върху разликата между препис и преправка и избира формален различител между тях в броя на използваните протографи (според мен това е малко условно), авторката прави интересен анализ на словореда, потарящите се съюзни думи и сказуемите копули, които създават усещането за „периодична реч“, нанизване на предикативни единства. Ще добавя, че този тип наратив е типичен за така наречените от И.Н.Данилевски „примитивни текстови сюжети“ и за различни микрожанрове на средновековната низова литература. Към това поле спада и ценният научно-приложен принос на А. Джелъова като автор на превода и на

научните бележки към него в *Поп-Йоанова преправка на „История славянобългарска“* (Змеево, 1830, по Йоан Петков. Ръкопис N НБКМ 113). Първо фототипно издание на оригинала, научни изследвания, превод. ИК „Жанет-45“, Пловдив, 2018.

Третото научно поле са разработки по езикова култура, но разбирана както като по-тясно понятие, като комплекс знание за практическото усвояване на българския език, до по-широкото, като обществено-образователна основа на българистиката и нейното място в условията на глобализъм. Става въпрос за 5 публикации, в които синергетиката, философията на езика, културологията, теорията на комуникацията, интеркултурната комуникация, социолингвистиката са приложени към конкретни прояви на българския език зад граница: от изучаването на български език в Северното Приазовие, през анализ на езиковата ситуация сред българската общност в Северното Приазовие и Черноморие, до перспективите за изследвания на българо-украинските езиково-културни взаимодействия с новата научна парадигма и на междусистемните езикови взаимодействия *билингвизъм, диглосия, интерференция*. Ще дам само един пример със статията в Юбилейния сборник, посветен на 70-а годишнина на проф. П. Пенев от 2017 г. Като прилага синергетичната парадигма на Е. А. Солодова в образованието, авторката коментира българския език в съвременната ситуация през призмата на стереотипните модели в етнокултурните контакти, предлагайки ефективни форми: връзка между наука и образование; непрекъсваемост, така нареченото „устойчиво развитие“ в образованието; интерактивно обучение; навлизането на нов тип знание посредством лингвокултурологията и когнитивната лингвистика.

Преподавателски приноси. Последното научно поле е преход към преподавателската дейност на А. Джелъова и става възможно именно поради безспорния ѝ опит като преподавател основно по дисциплините *старобългарски език, история на българския език с диалектология, съвременен български език* в ПУ. Тя е изнасяла лекционен курс по езикова култура в Колежа по икономика и администрация в периода 2006–2012 г. Много важен е международният ѝ опит като лектор по български език, литература и култура от 2012 до 2016 в Мелитополския държавен педагогически университет „Богдан Хмелницки“, гр. Мелитопол, Украйна. Ще си позволя да отбележа, че

понастоящем Университетът е водещ център на чуждестранната българистика, който има особено обществено-политическо значение за укрепване на връзките с исторически възникналата българска диаспора на територията на Украйна. Това обяснява защо част от публикациите на Джелъова са свързани с украински издания или са посветени на българистиката в този регион. Тук тя не само е преподавала, създавала контакти с учени, преподаватели и студенти, но е била редактор на местна периодика и е участвала в конференции и издания. Преподавателската дейност на кандидатката заслужено е силно разпознаваема нейна професионална характеристика.

Държа да отбележа още няколко наукометрични показателя, които не са включени в справката за минималните национални изисквания: за периода 1994–2003 г. А. Джелъова е издала сама или в съавторство 5 учебни справочника по езикова култура и е била редактор на 3 издания; от 1993 до 2017 г. е участвала в 4 научни проекта.

В резултат на запознаването ми с предложените материали на кандидатката смятам, че оценяваната кандидатура отговаря на националните стандарти, както и на изискванията на Правилника на ПУ за заемане на академичната длъжност *доцент*. Убедено препоръчвам на Факултетния съвет на Филологическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ да избере **гл. ас. д-р Антоанета Стефанова Джелъова** на академичната длъжност **доцент** по специалност **2. Хуманитарни науки. Професионално направление 2.1 Филология (Български език – Старобългарски език).**

Дата: 30.06.2019
София

Рецензент:
/проф. дфн Марияна Цибранска-Костова/

